

The city as commons in a divided world Terugblik op het Interdependence Day Forum in Brussel

➤ RIK VANMOLKOT

Wie vertrouwd is met 'Momenten', herinnert zich ongetwijfeld het artikel met Benjamin Barber uit 2004. Barber, vooral bekend van zijn boek Jihad vs McWorld is de stichter van Interdependence Day. Als sociaal wetenschapper, politiek filosoof, schrijver en scenarist, getrouwd met een choreografe/danseres, heeft hij een hart voor cultuur. Hij beschouwt zich als de vertegenwoordiger van alle niet-experts, al die burgers die cultuur belangrijk vinden en wiens stem in de discussie over cultuur gehoord zou moeten worden. In september 2008 kwam Benjamin Barber opnieuw naar Brussel om er samen met CivWorld, D_mos New York, Kaaitheater, D_mos vzw en een boeiend conglomeraat van lokale partners, het Interdependence Day Forum te organiseren.

Dit artikel is niet alleen een bondig persoonlijk overzicht van de vierdaagse conferentie maar tevens een smaakmaker voor de publicatie die idealiter in het voorjaar van 2009 zal verschijnen. Het boek zal uitvoerig ingaan op het Brusselse Interdependence Day Forum. Hiervoor wordt samengewerkt met de Amerikaanse naamgenoot D_mos New York. Het Engels zal bijgevolg de voertaal zijn.

SETTING

The old aspiration? Independence.

The new reality: interdependence.

Every challenge we face today from climate and crime to technology and markets, and communications and public health, is global in character. Yet the institutions of democracy we rely on to address these challenges are still locked up inside sovereign states pursuing the old logic of independence. But in an interdependent world of diseases, economies and conflicts without borders, we also need citizens without borders – democracy without borders. Which means if we are to survive interdependence and flourish in liberty, we must either globalize democracy or democratize globalization.

Where once nations depended on sovereignty alone to secure their destinies, today they depend on one another. In a world where the poverty of some imperils the wealth of others, none are safer than the least safe. Interdependence is not a strategy of idealists, but a realistic necessity.

Benjamin R. Barber, stichter Interdependence Day

Benjamin Barber riep in 2000 een kleine groep academici, politieke leiders en kunstenaars uit een twaalfal landen bij elkaar om een actieprogramma op te stellen dat het belang van 'global interdependence' onder de aandacht moest brengen. De gebeurtenissen van 11 september 2001 gaven hun inspanningen een tragische impuls en de groep besloot om 12 september, 'the day after', uit te roepen tot Interdependence Day (dag van de onderlinge afhankelijkheid). Sindsdien wordt Interdependence Day jaarlijks in een andere wereldstad georganiseerd. Na Philadelphia, Rome, Parijs, Casablanca en Mexico City was in 2008 Brussel aan de beurt. Later volgden Istanbul en Berlijn. Tijdens deze vierdaagse internationale conferentie wordt er gedebateerd over 'Oplossingen zonder grenzen' voor 'Problemen zonder grenzen'.

Het subthema voor de Brusselse editie was 'The City as Commons in a Divided World', de stad als een gedeelde plek in een verdeelde wereld. Er wordt vandaag de dag behoorlijk wat afgeëmmerd over 'de stad', soms tot vervelens toe. Toch gaven deze drie dagen heel wat vuurwerk en nieuwe inzichten. De herschikking van onze wereld en van de bijhorende samenlevingsvormen is volop aan de gang. De negentiende-eeuwse opdeling van de wereld in natiestaten brokkelt af.

Het idee dat er evenveel samenlevingen zijn als naties en dat daarbinnen een 'eenheid' bestaat, verliest terrein. We leven steeds meer in één wereld, in één mondiale post-nationale samenleving. Parallel met deze tendens van globalisering over de natiestaten heen, winnen echter ook lokalisering en regionalisering aan belang. Er ontstaat een driehoeksverhouding tussen steden, landen en wereld, waarbij de stad steeds duidelijker een belangrijk knooppunt wordt van politieke en sociale wederopbouw. Steden zijn interculturele samenlevingslaboratoria waar de interdependentieproblematiek in een geconcentreerde vorm is terug te vinden. De huidige neoliberale globalisering schiep overal sociale onrust

en ongelijkheid. De stad vormt één van de niveaus waarop er opnieuw regulering kan ontstaan. De stedelijke samenleving genereert nieuwe vormen van samenleven en kan ons helpen opnieuw grip te krijgen op de werkelijkheid. Mondialisering, flexibilisering, vermarkting, individualisering en fragmentatie; het zijn allemaal veranderingsprocessen die in de stedelijke realiteit extreem voelbaar zijn, maar waarbij de stad meteen ook het vertrekpunt van actie en reactie kan zijn, om deze processen onder controle te krijgen. De stad wordt dan de voorhoede van een nieuwe samenleving. Haar burgers verweren zich tegen de 'kwalijke' interdependentie, en verenigen zich ter ondersteuning van de 'goede' interdependentie.

PRELUDE

Het IDF ging van start met een debat over 'Global Interdependence'. Naast Benjamin Barber, professor Eric Corijn en choreografe-danseres Anne Teresa De Keersmaeker waren van de partij; de Pakistaans-Brits-Nederlandse schrijfster Naema Tahir en de politieke filosoof Lord Bhikhu Parekh. In de zaal een mix van geëngageerde jongeren, Brusselse Vlamingen en welgestelde ouderen uit progressieve hoek (zo zag de journalist van DWB het toch).

Benjamin Barber stelde: "We hebben de keuze tussen democratie globaliseren of globalisering democratiseren." Corijn repliceerde gevat: "globalisation is urbanisation". Toen Barber zich specifiek tot Brussel richtte – "Brussel is een wereldstad in een verdeeld, binationaal land" - stelde Corijn vast: "We hebben nog niet geleerd dat er zoiets als een stedelijke gemeenschap bestaat. Brussel is een stad in een verdampend land, en een dialoog van gemeenschap tot gemeenschap die over de toekomst van deze stad beslist, werkt niet. De toekomst van deze stad moet intern bediscus-sieerd worden." Hij was de enige die zich specifiek aan Brussel waagde, en er ook enkele stuitende tekortkomingen van blootlegde. Hij zou dat nog eens overdoen enkele dagen later in een ronduit interessante maar zeer troublerende analyse van wat er in onze hoofdstad aan de hand is.

Naema Tahirs' monoloog ging over de islam. Of beter gezegd: de rol die het islamdebat speelt bij het begrip interdependentie. Tahir, zelf ontsnapt aan een gedwongen huwelijk, ziet de moeilijke integratie van moslims in onze samenleving eerder als een generatieconflict. "Vooral moslima's zitten gevangen in een conflict tussen traditie en moderne samenleving. De context is niet echt de islam, maar eerder de hechte banden die ze met hun familie hebben. Dat is dan de onderlinge samenhang." Bij politiek filosoof Bhikhu Parekh ging het vooral om ethiek. "Ik wil wel weten wat we van een dialoog over onderlinge samenhang verwachten. Wat zijn de limieten van zo'n dialoog? Bovendien, hoe kun je een dialoog op gang brengen als je met het dilemma zit over wat nu je identiteit is in een stedelijke gemeenschap? We hebben daar nog geen strikte definitie van." De man kan als geen ander ons de evidente vragen stellen die we meestal achteloos overslaan. Hij liet zijn licht ook even schijnen op het belang van wat er zich in Azië aan het afspeelen is en

dan voornamelijk in landen als India en China, waarbij hij voorspelde dat onze huidige focus op de islam in de wereldorde wel eens van korte duur zou kunnen zijn. Parekh stelde tot slot: “Als Ghandi nog zou leven, zou hij Osama kunnen overtuigen?”

De monoloog van Anne Teresa De Keersmaeker ging over de druk die de voedselindustrie op de planeet uitoefent. Ze verwees daarbij naar een gekende documentaire over de hallucinante situatie van Afrikaanse tomatenplukkers in Spanje en de hele machinerie die ermee gepaard gaat. Een voorbeeld van ‘kwalijke interdependentie’.

We bleven achter met veel vragen en vooral veel verwachtingen voor de volgende dagen. Want de lijst van de (vele internationale) sprekers en deelnemers is indrukwekkend. Dus toch maar die drie dagen uittrekken!

DRIE THEMADAGEN, GELARDEERD MET ARTISTIEKE INTERVENTIES EN ANDERE MOMENTEN.

THE MULTIPLE CITY

Het forum streek op de eerste conferentiedag met opzet neer in het hart van Molenbeek, in het Huis van Culturen. Een statement, zowaar. De diversiteit van de gemeente en de doorgedreven poging van inwoners, gemeentebestuur en tal van gemeenschapscentra om diversiteit in positieve zin aan te wenden ten bate van de leefkwaliteit maakt van Molenbeek de ideale plek om het debat over ‘de stad als een gedeelde, meervoudige plek’ te starten. Van die dag onthouden we vooral het debat over ‘Urban imagination’ en dat over ‘The City of God’. Maar ook de diverse wandelingen in de gemeente met Molenbekenaren als gids, en een groot Ramadan Diner om af te sluiten.

URBAN IMAGINATION: ON MUTICULTURAL REALITIES AND CIVIL PARTICIPATION

We kregen van Barber al een voorsmaakje voor de volgende dag: ‘cities are the future, not nations’. We leren over ‘thick versus thin communities’. In steden kunnen we de sociale en politieke lijn vinden die we niet in de natiestaat vinden, vond een ander. We hoorden ook een pleidooi voor het slechten van de muren - of de ruimteschilden - die we overal weer aan het optrekken zijn. De city dus als meest ‘potential commons’ – commons als plek tussen privé en publiek (wij zouden dat hier het middenveld noemen, of de burgermaatschappij). Als er ooit iets als ‘global governance’ zou kunnen zijn, zal die eruitzien als een soort Brussel; 1900 steden in een wereldfederatie, zo meent Barber. Wanneer je echter kijkt naar hoe de UN zich zou willen herstructureren, dan is men daar nog lang niet aan toe. Men denkt er nog steeds in natiestaten, en men vraagt zich wanhopig af hoe men de ‘civil society’ daarbij een stem kan geven. Misschien via de steden. Met Staten - Generaals van steden?

Alweer was het Parekh die ons op het verkeerde (of net juiste?) been zette: “Ik ken niets van steden, maar ik vind de stad een ‘strange concept’”. Waarna hij ons zomaar 7 the-

sissen naar voren schoof om over na te denken, om dan te besluiten dat we vooral een 'sense of ownership' nodig hebben, en 'gedeelde openbare plekken'. James Early van het Smithsonian Institute stelde dat we vooral moeten kijken naar de nieuwkomers en hoe we nieuwe steden maken voor die nieuwe burgers. Verandering gebeurt niet zozeer via het verouderde 'empowerment', maar wel door het erkennen van de 'agency' van die nieuwe burgers en door samenwerking die ook onze 'agency' verandert: "open the common space and let others be part of governance". Tot slot werd een lans gebroken voor de jongeren, die diverser zouden bezig zijn dan de mainstream (waar vinden we trouwens de meest multiculturele omgeving? Yes, Kindergarten!), een lans ook voor minder 'talkie' economie en meer creatieve economie. Johan Leman (professor antropologie, vroegere directeur van het CGKR en voorzitter van de Foyer) was het daar grotendeels mee eens. Hij vindt de sociale factoren in de culturele verbeelding uitermate belangrijk en wil dat daar meer aandacht aan moet geschonken worden. In Brussel identificeren jongeren zich met het centrum van de stad, en niet met de banlieues zoals bijvoorbeeld in Parijs. Hij haalde een boeiend voorbeeld aan dat tot sociale cohesie leidde: enkele Roma die beslisten om les te volgen in een centrum en een job vonden. Wel, het volgende jaar telde dat centrum 70 percent lesvolgers uit Roma-kringen!

CITY OF GOD

Voor dit debat kregen we een interessante mix van sprekers voorgeschoteld: ondermeer Daniël Alliët, een geëngageerde priester uit Molenbeek; Cornel West, een professor met een hoog 'preacher' gehalte uit de States; Ahmad Moussalli, een zeer kritische prof uit Libanon, rabbi Albert Guigui, de opperrabbin uit Brussel, imam Abduljalil Sajid, de vertegenwoordiger van de Muslim Council uit London en tot slot Rik Pinxten, de voorzitter van het Vlaams Humanistisch Verbond. Het was een boeiend debat met zoveel interessante thematieken dat we er helaas niet dieper op in kunnen gaan. In de aangekondigde publicatie wordt aan dit debat uitgebreid aandacht besteed.

RE-SCALING THE PLANET / RE-MODELLING THE CITY

In een steeds meer geglobaliseerde wereld met een afnemend belang voor de natiestaten, zullen de grote steden steeds duidelijker op het voorplan treden, zo stellen de organisatoren. Grote, complexe stedennetwerken vormen een kader voor een nieuwe globale economie, voor nieuwe culturele ruimtes en voor een nieuw politiek speelveld. Sommige van deze netwerkcircuits zijn duidelijk zichtbaar, andere zijn subtiel, maar ze gaan in alle richtingen, kriskras over de wereld. Het managen van deze 'netwerksteden' en het coördineren van de 'stedennetwerken' is een cruciale uitdaging. We zijn vertrouwd met het denken over de samenleving als 'mensen die op een bepaald territorium bij mekaar zijn'. Maar dat samenleven wordt vandaag meer en meer bepaald door een complexe matrix van stromen die onze grote steden onderling verbinden. Die nieuwe, zich razendsnel ontwikkelende interstedelijke geografie is één van de meest sturende en stuwende krachten in de wereld aan het begin van de eenentwintigste eeuw.

Na de Brussel-focus had de tweede dag, in Schaarbeek, het algemene ‘de stad’ als rode draad. Het eerste debat was veruit het rijkste, en ook werkelijk een debat. De andere twee onderwerpen (‘the art of common space’ en ‘the role of the arts as catalyst for civil awareness’) vielen wat herkauwerig uit, bij wijlen boeiend, maar niet echt het debat waarop ik gehoopt had. Enkele impressies over het eerste debat, ‘Re-scaling the planet / Re-modelling the city’.

We bevinden ons hier op het geprefereerde domein van professor Eric Corijn: ‘globalisering is urbanisering’ en de nood aan een ‘urban state of mind’, de nood om eindelijk te stoppen met het ‘territorium’ als enige zaligmakende ‘ruimte’ te beschouwen. Corijn trok als ‘keynote speaker’ de registers open met veel cijfermateriaal en commentaar, ook over Brussel. Steden zijn gesegmenteerd, zijn geen organisch gegeven en in se cultureel divers. De buitenlandse gesprekspartners - Claus Offe van de Hertie School Berlin, Youssef Sawane uit Tripoli, Rik Coolsaet en Benjamin Barber zelf - rechtten hun rug. Er zaten opvallend veel jongeren in het publiek die dag. Offe doceerde over de zes problemen van de 21ste eeuw, waarvan er drie functioneel zijn en drie narratief: klimaat, energie en veiligheid enerzijds, gezondheid, armoede en mensenrechten anderzijds. Het was erg stil in de zaal. Daarna stak hij van wal over de ‘obsolescence of states’, over de ‘shift’ van competitieve staten naar competitieve steden en over ‘failed cities’, naar analogie met ‘failed states’.

Rik Coolsaet doceerde geschiedenis en herinnerde het publiek eraan dat globalisering niet nieuw is en in cycli komt en gaat, ook deze keer. Somari kwam nogal vreemd uit de hoek door te stellen dat Tripoli het nieuwe Dubai wordt en stelde de vraag of steden dan de natiestaat zullen of moeten vervangen. Dat was het moment waarop het debat loskwam en ook het publiek zich verre van onbetuigd liet. Vele interessante pistes werden aangekaart.

Offe had het uitdagend over een ‘mindless new tribalism’ dat her en der opduikt en dat ‘citizenship under threat’ is. Eric Corijn besloot met een oproep tot strijd: er is te weinig politieke strijd, de sociaal-democratie heeft haar probleemoplossende capaciteit verloren. Benjamin Barber was naar eigen zeggen ‘impressed’.

CONNECTING EUROPE

Ook hier was niet elk debat van hetzelfde niveau. Dat over ‘Europe’s identity’ - over de rol die culturele diversiteit in de constructie van de Europese Unie speelt – scoorde goed. Welke spanning zit er op het politieke proces waarbij identiteiten, die tegelijkertijd nationaal, regionaal, religieus en talig kunnen zijn, tot één politieke en geografische ruimte moeten worden gekneed? En welke rol is er daarbij weggelegd voor Brussel als Europese Hoofdstad? Kan Brussel iets van die ‘European-ness’ in zich dragen?

Philippe Van Parijs stelde gevat: Culturele diversiteit in Europa? ‘A pain in the neck’. We onthouden van zijn vier stellingen vooral zijn pleidooi voor het Engels als lingua franca en dat we maar eens af moeten van die ‘rotating capitals’ idee. Neen, Brussel is het centrum en moet dat blijven, dat is het goedkoopst en het meest efficiënt. Verder beweerde Van Pa-

rijs dat er geen 'European values' zijn. European-ness, dat is culturele diversiteit in spanning met het vrij verkeer van mensen, goederen en diensten, en met de solidariteitsidee. Wij hebben dat hier in België. Geen makkelijk project, maar we hebben heel wat bereikt zonder wapens. We must love Europe, Belgium and Brussels!

Jochen Sandig, een 'cultural entrepreneur' uit Berlijn, had het over zijn stad. Hij vindt dat Berlijn nog teveel met zichzelf bezig is, het is nog steeds een stad van gebroken dromen met heel wat gefrustreerde mensen. Sandig breekt een lans voor de stad als project – in Berlijn is alles een project. Fernec Miszlivetz (Institute of Social and European studies, Hungary) ging nog iets verder dan Berlijn. "We will not see a European identity in our lifetime". Vóór 1989 waren de Hongaren Europeanen, en, vreemd genoeg, daarna veel minder. Ze associëren zich wel met de 'benefits', maar niet met de 'duties' van de EU. Het is als met een huwelijk: eerst veel eenheid in verscheidenheid, nu teveel verscheidenheid die onenigheid met zich meebrengt.

Fuat Keyman, een professor uit Istanbul, stelde dat het Europees project de meest geslaagde regionale samenwerking ooit is, maar dat Europa in een midlife crisis zit en dat niemand nog een geloofwaardig discours brengt. Hij denkt met Todorov niet in termen van 'communities' maar in termen van 'values' (deliberate rationalism/ justice/democracy) en denkt met Zygmunt Bauman: "to seek Europe is to make it". Van Parijs gelooft dan weer niet 'European values'. De discussie werd vooral scherp door de stelling van professor Ahmad Moussalli uit Libanon: "Europa is gebaseerd op angst, en zolang we de componenten van onze 'unified identity' niet kunnen vinden zal het Europees project falen, net als de Sovjet Unie dat deed." Groeiend scepticisme dus, vindt Barber: we moeten meer denken in 'citizenship' dan in 'identity'. De sprekers concludeerden ook met een aantal scherpe opmerkingen over de nood aan een 're-marx reflex', dat we af moeten van het zoeken naar identiteit, maar wel moeten denken in identiteiten, en dat we dus de USE (United States of Europe) mogen of moeten vergeten. Het tweede debat ging helaas wat de mist in. Wat bedoeld was als opstapje naar het volgende IDF in Istanbul, raakte verzeild in het vaarwater van wat er onlangs in Georgië gebeurde.

CODA

Al bij al zagen we niet ál te veel publiek op de sessies, spijtig toch, want bij wijlen was het érg boeiend. En wat een weelde aan sprekers en intervenanten! Het was de eerste keer dat de I-days publiek gingen - tot nog toe was het vooral een intern discussieclubje - met wat kinderziektes van dien.